

Krizbai János őrnagy, a ZKA szociológia tanszék oktatója:

KATONAI FŐISKOLÁSOK A JÖVŐ TISZTJÉRŐL ÉS A TISZTKÉPZÉSÉRŐL

Bevezető

Napjaink gyors társadalmi változásai következtében egyre többen kutatják a jövő társadalmát és benne a jövő emberét. Különösen fontosnak tűnik ez a katonai pályára vonatkozóan, ahol a szűkebb katonai, szakmai változások mellett gyökeres változásoknak kell bekövetkezni többek között a tisztikar elkötelezettségében, nemzettudatában, erkölcsi arculatában.

Katonai főiskolásokat kérdeztünk meg arról, hogy milyennek képzelik el a jövő tisztjét, illetve elképzeléseik teljesüléséhez milyen képzési rendszert tartanak szükségesnek.

A kérdés részletes elemzése előtt két szorosan összefüggő tényezőt kell kiemelnem. Egyik az, hogy a kérdésre több szempontból is érintettek válaszolnak, tehát mindenképpen közeli, napi tapasztalataik, megéléseik tükröződnek válaszaikban; a másik, hogy a hadsereg zárt. Nem kapnak megfelelő tájékoztatást pályaválasztásukhoz, s ennek eredményeként még félig a pályán levők is sok szempontból csak a "civil társadalom" megítélésait fejezhették ki véleményükben. Magáról a tiszt hivatás tartalmáról, lényegéről majd 60 %-ban csak felszínes ismeretekkel rendelkeztek pályaválasztásuk időszakában. Ennek jellemzőit, összetevőit mutatja az 1.sz. ábra.

Ehhez hozzá kell tenni, hogy a minimálisra csökkentett csapatgyakorlat miatt ezek az ismeretek csak lassan és nem is igazán természetes módon bővülnek.

A bevezető gondolatok figyelembevételével kiindulási alapként nézzük, hogyan látják pályájukat, hogyan vélekednek annak társadalmi presztízséről (2.sz. ábra).

A pálya társadalmi helyzetének változásában - az ábrából leolvasva - egyértelmű javulást természetesen úgy lehet elérni, ha ismertek azok a tényezők, amelyek befolyásolják azt.

Érdemes összevetni a kutatási folyamat másik szakaszában vizsgált hivatásos állomány, illetve a ZKA hallgatóinak véleményét (3.sz. ábra).

Az ábrából jól látható, hogy a főiskolai hallgatók a belső tényezőknek nagyobb jelentőséget tulajdonítanak. Megfogalmazott javaslataik még szemléletesebbé teszik a képet (4.sz. ábra).

A kiragadott grafika, a szánszerűsített vélemények, önmagukban megtevesztők lehetnek. Különösen igaz ez, ha a hivatásos állománnyal szembeni követelménytámasztás kifejezést, illetve annak tartalmát nézzük.

Ernek tartalma, mint a hallgatók a megkérdezés további részében ki is fejtették - nem az, mint a hadseregben hosszabb-rövidebb ideje dolgozók, illetve egyes vezetők fogalomtárába beépült. Nem a végeláthatatlan munkaidő növelést, illetve az értelmetlenségig fokozott igénybevételt, hanem más jellemzőkkel bíró hivatásos állományt értenek alatta. Ennek az állománynak, az új tisztikarnak meg kell felelni a hadsereg és társadalom mai igényeinek, katonaként és állampolgárként egyaránt. Ez a megfelelés a hadsereg helye, szerepe és sajátos feladatai miatt más, békében is komplex tulajdonságokkal bíró személyeket igényel, mint a társadalmi élet sok más területe.

Néhány jellemző válasz a fentiek alátámasztására:

- A ht. katonák legyenek műveltebbek, kulturáltabbak, fogékonyak az új iránt és legyenek nyíltabbak a civilekkel (2. évf.).
- Tisztekkel szemben tömasszanak magasabb követelményt a szakmai általános műveltség, nyelvek, sport és egészség terén. Szakmai ismeretek mellett szerezenek pedagógiai, pszichológiai képzettséget (3. évf.).

A hallgatók körében végzett vizsgálat keretében - mint már a címben is utaltam rá - csak a tiszti állomány viszonylatában vizsgáltuk ezt a kérdést.

Mi jellemezze a jövő tisztjét?

Az eddig leírtakon túlmenően több formában is válaszoltak e kérdésre a felmérés kapcsán. Válaszoltak általánosságban egy 70 jellemzős 7 fokozatú skálán felsoroltak értékelésével, továbbá saját pályájukon legfontosabbnak tartott, illetve leginkább elutasításra érdemes jellemzők megfogalmazásával. Vizsgáltuk ezen túl, hogy a példaképek, a múlt és jelen katonaszemélyei mennyiben befolyásolják elképzeléseiket. Az összefüggések miatt ez utóbbival kezdem a vélemények összegzését.

A hallgatók példaképei:

Koronként, szokásrendszerenként változó, egyénileg is jelentősen eltérő a példaképek helye, szerepe. A példaképben meghatározott minőségű, részletesen kimunkált magatartási minták testesülnek meg különböző szinten, és a benne foglalt meghatározott magatartási-tevékenységi program betöltésére ösztönöznek. Ezért egy-egy pálya szempontjából mindenképpen hasznos lehet, ha a pályán lévők vagy azt választók - főleg, ha hivatásról van szó - a pályáról választanak példaképet.

Felmérésünkben, a felsoroltak helyzetét négy blokkban: a magyar, világtörténelmi, ma élő magyar, ma élő nem magyar katonaszemély és a választás alapjául szolgáló három jellemző meghatározásával vizsgáltuk. A választás a következőkben jellemezhető:

A magyar történelem személyiségei közül negyvenet neveztek meg, közülük olyanokat is, akik nem csak katonaként váltak történelmünk alakjaivá:

Válaszaik megoszlása:

1. Zrínyi Miklós	15,7 %
2. Hunyadi János	11,2 %
3. Bem József	6,6 %
4. II. Rákóczi Ferenc	4,9 %
5. Dobó István	4,9 %
6. Hunyadi Mátyás	3,8 %
7. Kossuth Lajos	2,8 %

A többieket még kevesebben jelölték, de amit fontosnak tartok kiemelni, a választási kör nem haladta meg az általános iskola tananyagát. Nem válaszolt a kérdésre 31,1 %.

A világtörténelem katonái közül is több, mint 30 főt jelöltek. Jelmező választásuk:

1. Napóleon	21,3 %
2. Nagy Sándor	4,5 %
3. Montgomery	2,8 %
4. Zsukov	2,1 %

A kérdésre nem válaszolt 43,7 %. A választott személyek köre az előzőhöz hasonló.

Mindkét esetben legtöbben a következő jellemzőkkel indokolták választásukat:

- a magas fokú katonai-, szakmai képzettség;
- bátorság;
- műveltség;
- szervező-, irányító tevékenység;
- "jó hadvezér".

A mai magyar katonaszemélyek közül a vizsgálatban résztvevők 67,8 %-a nem nevezett meg példaképet.

Nagyobb százalékban említették:

1. Bokor Imre ezredes	6,3 %
2. Lőrincz Kálmán altábornagy	3,8 %
3. Keleti György ezredes	3,5 %

Közvetlen környezetéből jelölt példát a hallgatók 6,5 %-a (parancsnokot, tanárt). Méhány fő az apját említi. További, zömében egyedi válaszok magasabb parancsnokhoz, illetve fegyvernemi főnökhöz kapcsolódnak. Választásuk indoklásában a magas műveltség, katonai-szakmai képzettség, bátorság, igazságosság, őszinteség a meghatározó.

Ma élő nem magyar katonaszemélyek esetében csak a megkérdezettek 8,6 %-a válaszolt, így gyakorlatilag a kérdéskör értékelhetetlen.

Összességében a nemleges és felszínes válaszokból, illetve ezek indoklásából látható, hogy a példaképek sok személynél meg sem fogalmazódnak és még kevesebb azoknak a száma, akik pályájuk során kötődnek is hozzájuk. Ez jellemzően a történelmi személyek esetére igaz. Erősebb hatást, mint az indoklásokból is kiderült, a közvetlen környezetből választott személyek gyakorolhatnának. Ilyen választás azonban csak a válaszoló hallgatók 8 %-ánál volt tapasztalható. Ez a kis szám azért is probléma, mert a nevelő, közvetlen vezető személyes tevékenysége és magatartása különlegesen példamutató lehet. Természetesen a nevelő személyes példaadásának hatékonyságát nagymértékben veszélyezteti, ha személyiségének értékei nem elégségesek arra, hogy helyzetét hitelesítsék.

A történelmi személyekhez való kötődés hiányában valószínűleg az ismereti hiányok mellett az ilyen irányú nevelési problémák is tükröződnek. A teljességhez hozzá kell azonban tenni azt a tényt is, hogy ez nem a hadsereg sajátossága. A fiatalság körében a példaképek szerepe különböző okok folytán általánosan nem jelentős.

Összességében tehát a példaképek hatása mint a pálya választásában, mint a mai tisztképzés kialakulásában csekély.

Nagyon szemléletesen vázolták azonban elképzeléseiket a hallgatók, amikor különböző jellemzők értékelésével rajzolták meg a jövő tisztjét. Válaszaikat a már említett 7 fokozatú skálán fejtették ki, melynek kategóriái a következők voltak: 1 = nagyon káros, 2 = káros, 3 = kedvezőtlen, 4 = közömbös, 5 = kedvező, 6 = fontos, 7 = nélkülözhetetlen.

A választási skálán jelzett magas értékeléssel a pályára kerülés, illetve azon maradás objektív feltételrendszerének szabták a pszichikai, fizikai, egészségügyi alkalmasságot. Értékelésükből egyértelmű, hogy ezt a pálya egészére szóló követelményrendszernek állították.

Az objektívek nevezett feltételeken túl legfontosabbnak tartják mint általánosan, mint saját pályájukat tekintve a magas fokú katonai, szakmai

képzettséget és ehhez a magas általános műveltséget és intelligenciát, illetve ezek kifejeződését.

Nagy jelentőséget tulajdonítanak - a skála értékelése szerint a vezetői tevékenységhez szükséges ismereteknek, képességeknek, tulajdonságoknak, a szervező-, irányító-, kezdeményező-, döntési- és kapcsolatteremtő képességeknek, illetve az ezek alapjául szolgáló pedagógiai ismereteknek.

A skálán kedvezőnek jelölték a pályán általánosan, és saját magukra nézve is, hogy a tisztet jellemezzék a társadalomban elfogadott általános pozitív emberi tulajdonságok, mint a humanizmus, megbízhatóság, segítőkészség, jóindulat, közvetlenség, szerénység stb. A tiszt rendelkezzen a pálya sajátosságai által megkövetelt jegyekkel, úgymint a hazaszeretet, az állam alkotmányos elveinek elfogadása, fegyelmezettség, bajtársiasság, pálya iránti elkötelezettség.

Ugyanakkor kedvezőtlennek értékelték a pályán az általános negatív emberi tulajdonságokat, közülük kifejezetten károsnak azokat, amelyek a hadsereg sajátos szervezetében kidomborodhatnak. Ezek között említendő a hatalomvágy, önteltség, megalkuvás, agresszivitás, durvaság. Erős elutasításra talált saját pályájukkal kapcsolatban az alkoholizmus, melyből valószínűsíthető, hogy eddigi ismereteik birtokában is súlyos problémának tartják a hadseregben belül.

A vázolt emberi tulajdonságok mellett a felsorolt jellemzők értékelésében, kedvezőtlen megítélést kapott többségüktől a tiszt valamilyen politikai párthoz való tartozása. Közömbösnek ítélték meg viszont a vallásosságot, ideológiai elkötelezettséget, illetve az ezek irányába mutatott passzivitást. Bár ezek megítélésében jól érzékelhetők a gyors társadalmi változások, melyet a többi kérdéshez képest szórtaabb képet mutató skálák jellemeztek.

Az eddig elmondottak alapján a kérdőívben megfogalmazott jellemzőkre adott válaszokat csoportosítva, grafikusán az alábbi képet kapjuk (5.sz. ábra).

A csoportosítás természetesen szubjektív, mely kifejeződik abban, hogy néhány jellemző más, illetve több különböző halmazba is besorolható, de az összkép szempontjából lényeges, befolyásoló szerepet nem töltenek be. Természetesen vannak az előzőekben már elemzett tényezők, melyek nem láthatók az összegzett képből szemléletesen.

Az ábrán bemutatott összképpel viszont jól összecseng a hallgatók által, saját pályájukról szóló véleménye, melynek részleteire már utaltam. Néhány markáns jellemzőt azonban célszerűnek tartok kiemelni, mert ezek mögött konkrét beállítódások, megélések érezhetők.

Arra a kérdésre, hogy "Milyen tiszt szeretne lenni?", illetve "Milyen tiszt nem szeretne lenni?", 5-5 jellemzőt sorolhattak fel.

Az első kérdésre (pozitív jellemzők) 43,0 %-uk magas szintű szakmai-katonai képzettséget, 12,2 %-uk általános műveltséget, tehát intellektuális elemet jelölt első jellemzőként. A továbbiakban (2-5. jellemzőként) az általános pozitív emberi tulajdonságok domináltak.

Negatív vonatkozásban viszont a legnagyobb elutasításra 40,2 %-ban a katonai pályán felerősödő negatív emberi tulajdonságok, illetve 20,3 %-ban általános negatív emberi tulajdonságok, tehát belső tulajdonságok kerültek az első helyre. Sőt a továbbiakban is csak a vezetői alkalmasság, illetve alkalmatlanság mérhető velük össze.

A negatív belső emberi tulajdonságok ilyen mérvű súlyozása bizonyossággal állítható, hogy utal a "van" állapotra, valamilyen tapasztalatokra, de egyszerre mind kifejezi azok erőteljes tagadását. Ide sorolható a vezetési problémák hangsúlyozása, mely egyértelműen jelzi a vezetőképzés megoldatlanságát is.

A tisztképpel kapcsolatos a hallgatók között végzett vizsgálat, mint az eddigiekből is látható, viszonylag kevés konkrét kérdés alapján zajlott, így mélyebb összefüggésekre nem adhat választ. Mindenképpen tükrözi azonban a hallgatók ismereteit és beállítódását. A beállítódás kapcsán szeretném még egyszer kiemelni azt a már említett tény, hogy amíg általános értelemben az intellektuális tényezőket emelték ki, addig a saját pályájukat illetően a közvetlen belső tulajdonságok domináltak.

A belső összefüggések a viszonylag szűk mintából adódó kis elemszámok miatt jól számszerűsíthető tényeket nem, de tendenciákat mutatnak. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a pálya előtti beállítódásból adódó véleményeltérések nagyobbak, mint a különböző évfolyamok közöttiek (kb. 10 %-kal). Amint a példaképek kapcsán már utaltam rá, a jelenlegi főiskolai nevelés igazából nem képes jelentősen változtatni a hozott beállítódáson. Sőt igazából nem tud hatásosan fellépni a nem kívánt belső "hagyományok" ellen sem, mint ez azért nem kevés hallgató véleményéből érződött.

Nem érdektelen tehát több összefüggésből is megnézni, hogy mi a hallgatók véleménye a tisztképzésről.

A tisztképzés fejlesztése

A tisztkép, a tiszt pálya tartalmának, helyének, szerepének meghatározásában, a változtatás érdekében tett lépésekben a hallgatók a képzés megváltoztatását hangsúlyozták. Ezt a különböző kérdésekre adott válaszaikban közvetve vagy közvetlenül érzékeltették. Teljességében "A jövő magyar tisztképzésére milyen javaslatai lennének önnek?" kérdés kapcsán fejtették ki véleményüket.

A feltett kérdés számukra is fontos voltát jelzi - bár ez a kérdőív utolsó érdemi kérdése volt - a vizsgálatba bevont hallgatók 82 %-a válaszolta meg, többségükben részletesen, átfogóan.

A jelzett kérdés válaszainak elemzése előtt fontosnak tartom véleményüket a "van" állapotról bemutatni. Jól kifejezi ezt a főiskolai képzésről adott véleményük, melyet a szemléletesség érdekében a már előzőleg is jelzett állománykategóriákkal összevetve láthatunk (6.sz. ábra).

A képzés megítélése a teljes állománnyal kapcsolatban egyértelműen látható az ábrából. Az összevetésből kitűnik, hogy a hallgatók véleménye kritikusabb. Ők még közelebb állnak a polgári viszonyokhoz, ugyanakkor a képzés közvetlen résztvevői. Ez a véleményeltérés méginkább szembetűnő, ha az eredményt, a végzettséget, illetve annak társadalmi elismerését nézzük, melyet a 7.sz. ábra szemléltet.

A táblázatból látható vélemény különösen elgondolkodtató, ha hozzáteszem, hogy pályaválasztásuk motivációs indokainál huszonkét tényező közül a diplomaszerezést- az anyagi tényezők mögött - a harmadik helyen jelölték meg.

Az elemzés után nem meglepő, hogy a hallgatók jelentős része a képzés tartalmának és színvonalának általános, átfogó javítását javasolta. Rajtuk kívül 40-45 fő a szakmai képzés erősítésére, 35-40 fő az általános műveltség növelésére tette a hangsúlyt. Sokat közvetve utaltak a változtatás irányaira. Mindezekhez szorosan kapcsolódva lényeges, tartalmi, belső összefüggéseket elemzett több válasz.

A kérdésre átfogó választ adók zöme olyan tantárgy-struktúrát vázolt, mely az erős szakmai képzés mellé magas szintű általános műveltséget és vezetői készséget is képes adni. Ezek érdekében jelentős változásokat javasoltak főleg a társadalomtudományok keretein belül, de a katonai, illetve szűkebb szakmai tárgyaik körében is.

A képzés vázolt tartalmi elemeihez a "hogyan"-t, azaz a formai kereteket is megfogalmazták. Tehát ahhoz, hogy a képzettség biztosítsa az előzőekben leírt jellemzőkkel bíró tiszteket, illetve a végzettség általánosan elismert, elfogadott legyen, a formának változni kell. Többségük javaslata ezt a következőképpen vázolta:

1. Tanulmányi idő növelése (4-5 év)
2. Főiskolai, intézeti jelleg erősítése
3. Feltételrendszer javítása
4. Felvételi és tanulmányi követelmények fokozása

Néhány jellemző válasz:

- "A katonai főiskola tényleg legyen főiskolai szintű mind az oktatásban, mind a rendszerben."

- "Felvételi követelmények megszigorítása, keményebb számonkérés."

- "Magasabb szintű képzés. A diplomát ismerjék el a polgári életben is."

- "Legyen a főiskolai képzés hosszabb idejű, de adjon mindenütt elismert tudást és végzettséget."

- "Olyan tantárgyakat oktassanak a főiskolán, amelyek képessé teszik a tisztet szakmája mellett a társadalomba való bekapcsolódására."

- "Válogassák meg jobban a főiskolákon oktatókat, azok legyenek az emberekkel való foglalkozásra is felkészítve."

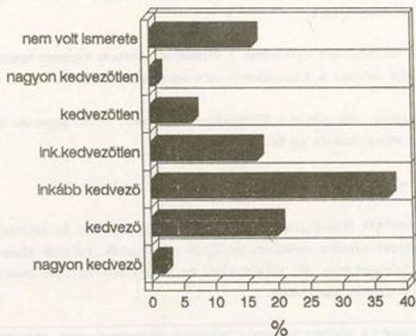
- "Az elmélet mellett lehessen megismerni a gyakorlatot is."

Az összesített felsorolásból, illetve e néhány példából is látható, hogy egy karakteres képzési rendszert vázoltak a hallgatók, melynek elemei a társadalmi folyamatokba jól illeszkednek és alapjaiban hozzájárulnak a kornak megfelelő tiszték képzéséhez.

Természetesen a témában kifejtett hallgatói vélemények csak egyoldalú megközelítései a kérdéskörnek. Különösen igaz ez a bevezetőben már említett zártság miatt. Ezért igazi visszatekintés történelmi tényezőkre, illetve kitekintés mai, közelebbi vagy távolabbi hadseregek felé, nem is merült fel a válaszokban. Leginkább tehát mai társadalmi mintáink elvonatkoztatásai jelentek meg ismereti és némi tapasztalati ötvözéssel.

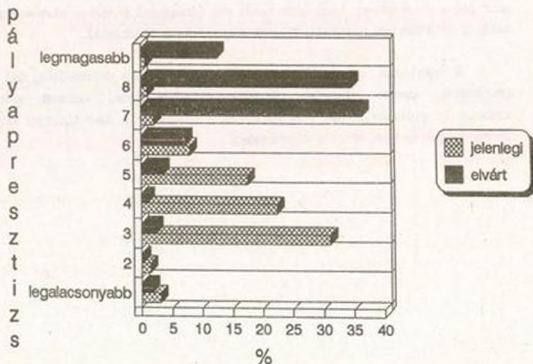
A kérdéskör átfogó összefoglalását nem tartom célszerűnek, azt a grafikonok, adatok, elemzések alapján az olvasóra bízom. Fontosnak tartom azonban hangsúlyozni, hogy a ma hallgatói úgyis, mint a jövő tisztjei nagy felelősséggel vettek részt a felmérésben.

Hallg.ism.a pályaválasztás időszakában a tiszti hivatás tartalmáról

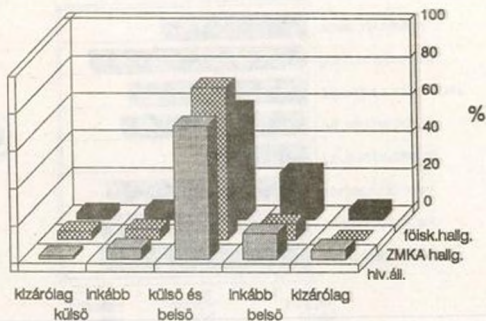
1. ábra

Vélemények a katonai pálya presztizséről

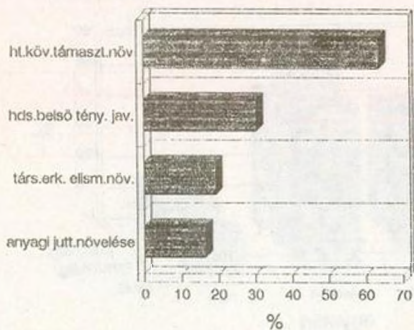
2. ábra

Katonai pálya társadalmi tekintélyének befolyásoló tényezői

3. ábra

Milyen tényezők szükségesek a katonai
pálya presztizsének növeléséhez?

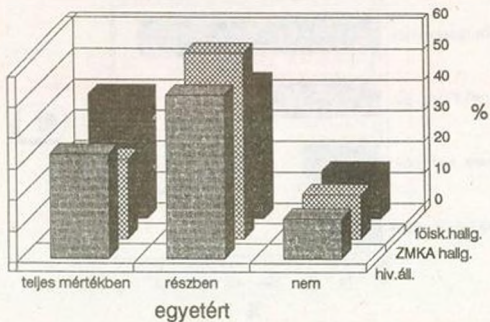
4. ábra

A hallgatók összegzett véleménye a jövő tisztje jellemzőiről

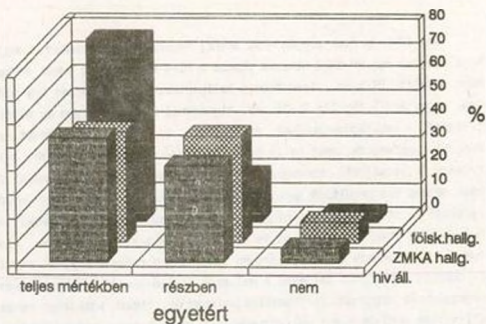
5. ábra

A főisk.képzésről és végzettségről képzés színvonala nem volt vonzó

6. ábra

A főisk.képzésről és végzettségről a diplomát a polg.életben nem ismerik el

7. ábra